

ТСО – Толковый словарь русского языка [Electronic resource] / под ред. С. И. Ожегова. – Режим доступа : <https://slovarozhegova.ru>. – Дата доступа : 07.02.2016.

LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ldoceonline.com>. – Date of access : 15.03.2016.

ТСУ – Толковый словарь русского языка [Electronic resource] / под ред. Д. Н. Ушакова. – Режим доступа : <https://ushakovdictionary.ru>. – Дата доступа : 09.02.2016.

ТСД – Толковый словарь русского языка [Electronic resource] / под ред. Д. В. Дмитриева. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/contents.nsf/dmitriev/>. – Дата доступа : 08.02.2016.

The article studies pragmatic potential of verbs as means of expressing authorial stance in fictional discourse. Verbs can be used effectively for authorial appraisal. It is shown that, based on their meaning, evaluative verbs can belong to one of three classes and have a potential of changing their axiological vector.

В. А. Пуйша

АПАЗІЦЫЯ ЭМОЦЫЙ *ШЧАСЦЕ/НЯШЧАСЦЕ* Ў БЕЛАРУСКІХ І АНГЛІЙСКІХ ФРАЗЕАЛАГІЧНЫХ АДЗІНКАХ

Прааналізаваны агульныя і спецыфічныя характарыстыкі ўжывання беларускіх і англійскіх фразеалагізмаў з семантыкай *шчасце/няшчасце*. Даказана, што падабенства рэалізацыі гэтых эмоцый абумоўлена наяўнасцю тоесных маральна-этычных прадстаўленняў беларусаў і англічан пра дабро і зло. Адрозненні спосабаў эксплікацыі гэтых станаў абумоўлены шматлікімі экстралінгвістычнымі ўласцівасцямі.

Фразеалагічныя адзінкі выяўляюць нацыянальную прыналежнасць, абумоўленую рэаліямі духоўнай і матэрыяльнай культуры народаў, іх гістарычным вопытам. У фразеалагізмах адлюстраваны маральныя, этычныя, эстэтычныя якасці чалавека, выражаныя іх суаднесенасцю з эталонамі і стэрэатыпамі [1]. Зварот да кампаратыўнага даследавання фразеалагізмаў дазволіць устанавіць, як выражаюцца эмоцыі *шчасце/няшчасце* ў беларускіх і англійскіх фразеалагічных адзінках, а таксама выявіць адрозненні і падабенствы ў іх значэннях, структуры, канатацыі.

Пры аналізе фразеалагічных адзінак (ФА) мы адштурхоўваліся ад дэфініцый лексем *шчасце/няшчасце* ў тлумачальных слоўніках беларускай і англійскай моў. Потым па фразеалагічных слоўніках дзвюх моў вылучаліся тэматычныя групы з падобнай семантыкай, вызначаліся міжмоўныя адпаведнікі, праводзіўся кампанентны аналіз ФА, згодна з гэтымі дадзенымі былі выяўлены іх агульныя і нацыянальна-спецыфічныя рысы.

Шчасця, як правіла, адлюстроўваецца праз пачуцці задавальнення і радасці, а няшчасця – праз бяду, гора і няўдачу [2].

Наяўнасць шчасця як эмацыянальнага стану можа перадавацца ў беларусаў наступнымі фразеалагічнымі адзінкамі: (*быць, адчуваць сябе*) *на сёмым/дзясятым небе* ‘быць бязмерна шчаслівым, вельмі задаволеным’; *нарадзіцца/радзіцца пад шчаслівай зоркай* ‘быць шчаслівым, удачлівым, мець

поспех у сваіх справах'; *нарадзіцца/радзіцца ў сарочцы/кашулі* 'быць шчаслівым, удачлівым, вязучым'; *людзьмі звацца* 'быць свабоднымі, шчаслівымі, займаць у жыцці належнае чалавеку месца'. У сваю чаргу, можна вылучыць фразеалагізм-найменне чалавека: *лёгкая рука* 'хто-небудзь прыносіць шчасце, поспех, удачу ў чым-небудзь' [3].

Станоўчая адзнака суправаджае і тыя фразеалагічныя адзінкі, дзе беларус адлюстроўвае сваё ўяўленне пра шчасце праз метафарычныя вобразы з'яўлення святла, узыходу сонца, якія выступаюць сімваламі шчасця: *свет адчыняецца/адкрываецца, свет адчыніўся/адкрыўся* 'каму-небудзь усё станавіцца радасным, шчаслівым', *сонца ўзыходзіць* 'для каго-небудзь наступае шчасце, што-небудзь новае, вельмі значнае ў жыцці' [Там жа].

Да фразеалагічных адзінак з дадатковай канатацыяй далучаюцца выклікавыя *вецер у спіну!* 'пажаданне шчаслівай дарогі', з *Богам* 'шчасліва ісці, ехаць', *слава Алаху і слава Богу* 'на шчасце' для вызнання радасці, задавальнення, супакою з якой-небудзь прычыны', што выкарыстоўваюцца ў ролі пабочных кампанентаў сказа [Там жа].

Пра тое, што шчасце нельга запланаваць і яно не з'яўляецца вынікам думак і дзеянняў, накіраваных на яго дасягненне, сведчаць некалькі фразеалагічных адзінак, якія можна лічыць запазычанымі з рускай мовы: *на авось* 'з разлікам на шчаслівую выпадковасць, наўдачу рабіць што-небудзь' і *на ўра* 'з разлікам на ўдачу, на выпадковы поспех рабіць што-небудзь'. Сімвалам шчасця для беларусаў выступае *сіняя птушка*.

Адмоўнымі па сваім значэнні з'яўляюцца тыя фразеалагічныя адзінкі, у якіх перадаецца адсутнасць шчасця праз узгаданыя вобразы зоркі, але з адрозненнем яе існавання – яна закацілася, патухла (*зорка закацілася/патухла* 'скончылася чыё-небудзь шчасце, поспехі, кар'ера'), сонца, якое не свеціць (*сонца зайшло* 'скончылася чыё-небудзь шчасце, поспехі'), ці адметнага месца нараджэння (*нарадзіцца ў дзіравым корабле* 'быць нешчаслівым, няўдачлівым, не мець поспех у сваіх справах') [Там жа].

Паводле беларускай фразеалогіі, чалавек з'яўляецца няшчасным, калі ў яго *разбітае сэрца*. Часцей гэтая фразеалагічная адзінка ўжываецца, калі мы гаворым пра няўдалае каханне [Там жа].

Пра нешчаслівага чалавека беларусы гавораць, што ён *Богам пакрыўджаны* (-ая, -ае, -ыя) 'няўдачлівы, нешчаслівы; абмежаваны, невялікага розуму' [Там жа].

З усмешкай і іроніяй на Беларусі скажуць пра шчасце як рэдкі выпадак ці вельмі малую яго колькасць з дапамогай фразеалагізмаў *чарвяку на вяку* (трапілася, давялося, прыйшлося) 'аднойчы і нечакана' пра рэдкі, шчаслівы выпадак і з *жабіны прыгаришчы* 'вельмі мала (шчасця, радасці, здароўя)' [Там жа].

У англійскай мове семантыка *шчасця* выражаецца ў наступных фразеалагічных адзінках: *walk on air* 'не адчуваць пад сабой ног, губляць галаву з прычыны якой-небудзь радасці', *in seventh heaven/on cloud nine* 'на сёмым небе ад шчасця', *on top of the world* літаральна 'на вяршыні свету', *over the moon* літаральна 'за межамі месяца'. Шчаслівага чалавека англічане заўсёды называюць *happy camper* літаральна 'шчаслівы турыст', *happy as Larry* літаральна 'шчаслівы, як Лары', *happy-go-lucky* 'бесклапотны, вясёлы', *as pleased as Punch* 'шчаслівы як Панч' [4].

Для апісання шчаслівага, радаснага стану ў англійскай мове ўжываюцца наступныя выразы: *in raptures* ‘у захапленні’, *to be tickled pink* літаральна ‘быць ружовым ад радасці’, ‘быць вельмі задаволеным чымсьці’, *with stars in your eyes* літаральна ‘з зоркамі ў вачах’, ‘вельмі шчаслівы’ [1].

Калі англічане вельмі задаволены чым-небудзь, яны выражаюць гэта праз шматлікія рухі, жэсты і міміку: *jump for joy* ‘скакаць ад радасці’, *grin from ear to ear* ‘усміхацца ва ўвесь рот’, *to be in stitches* ‘шмат смяцца’, ‘зайсціся ад смеху’, *thrilled to bits* ‘у поўным захапленні’ [Там жа].

Як аснова для параўнання ў шматлікіх англійскіх ФА ўжываюцца вобразы жывёл: *like a dog with two tails* ‘шчаслівы як сабака з двума хвастамі’, *to grin like a Cheshire cat* ‘скаліць зубы як чэшырскі кот’, *happy as a flea in a doghouse* ‘шчаслівы як блыха ў сабачай будцы’. Таксама для абазначэння шчаслівага стану ўжываюцца выразы *fool’s paradise* ‘рай дурняў’, *full of the joys of spring* літаральна ‘поўны вясновых радасцяў’, *life is just a bowl of cherries* ‘жыццё як поўная чаша вішняў’ [Там жа].

Калі чалавек не зусім згодны з выбарам або прапановай другога чалавека, але усё роўна ён/яна выконвае гэтую прапанову, каб задаволіць яго, то англічане гавораць *whatever floats your boat* літаральна ‘як бы лодка ні плыла’, ‘як пажадаеце’, ‘як ваша ласка’, ‘як хочаце’ [Там жа].

У англійскай мове прысутнічаюць фразеалагічныя адзінкі з антанімічным значэннем, што ўжываюцца, для перадачы стану няшчасця. Многія падобныя ФА звязаны з вобразам слёз: *cry one’s eyes out* ‘праплакаць вочы’, *reduce to tears* ‘даводзіць да слёз’ [4].

Некаторыя ФА звязаны са стыхійай вады: *down in the dumps/down in the mouth* ‘як у ваду апушчаны, прыгнечаны’, *face like a wet week-end* літаральна ‘твар як мокрая выхадняя’, ‘сумны твар’ [1].

У пэўных выпадках прыгнечаны настрой асацыіруюецца з блакітным колерам: *feeling blue/to have the blues* літаральна ‘быць у блакітным настроі’, ‘быць прыгнечаным’, ‘быць у дрэнным настроі’, ‘тужыць’, ‘сумаваць’ [5].

Для абазначэння прыгнечанага, дэпрэсіўнага, сумнага стану ў англійскай фразеалогіі прысутнічае шмат фразеалагізмаў, якія перадаюцца праз вобраз сэрца: *your heart sinks* літаральна ‘сэрца тоне, апускаецца’, ‘згубіць усялякую надзею’, ‘адчуць расчараванне’, *downhearted* ‘маркотны, прыгнечаны’, *heart broken* літаральна ‘з разбітым сэрцам’, ‘прыгнечаны горам’ [1].

Фразеалагізацыя эмацыянальнага канцэпту *шчасце/happiness* у беларускай і англійскай лінгвакультурах адбываецца на аснове метафарычных і сімвалічных вобразаў. Фразеалагічныя адзінкі са станоўчай канатацыяй ужываюцца для апісання станаў шчасця, асалоды, весялосці, экстазу і радасці, а з адмоўнай – для абазначэння станаў няшчасця, гора, тугі.

У ходзе даследавання беларускіх і англійскіх фразеалагічных адзінак была выяўлена адна пара поўных лексічных эквівалентаў, дзе мае месца супадзенне фармальных і семантычных прымет: *to be in seventh heaven* ‘быць на сёмым небе ад шчасця’. Варта адзначыць, што шмат беларускіх і англійскіх фразеалагізмаў звязаны з вобразамі неба, сонца і зорак: беларускія ФА *нарадзіўся пад шчаслівай зоркай*, *сонца ўзыходзіць*, *свет адчыняецца* і англійскія *stars in your eyes* ‘з зоркамі ў вачах’, *over the moon* ‘за межамі месяца’.

Агульным для дзвюх фразеасістэм з'яўляецца пазначэнне стану шчасця/няшчасця праз алузію да жывёл: беларускія *сіняя птушка*, *чарвяку на вяку*, *жабіны прыгаршчы* і англійскія *like a dog with two tails* 'шчаслівы як сабака з двума хвастамі', *to grin like a Cheshire cat* 'скаліць зубы як чэшырскі кот', *happy as a flea in a doghouse* 'шчаслівы як блыха ў сабачай будцы'.

У англійскай і беларускай фразеалогіі для выражэння стану гора, няшчасця ўжываюцца вобразы «разбітага сэрца».

Несупадзенне вобразаў і семантыкі ФА назіраецца ў наступным: у беларускай лінгвакультуры сіні колер выступае прыметай шчасця (*сіняя птушка* – сімвал шчасця; тое, што ўвасабляе для каго-небудзь найвышэйшае шчасце). У англійскай лінгвакультуры ФА *feeling blue/to have the blues* пазначае стан прыгнечасці, няшчасця.

Шчасце ў беларускай фразеалогіі асацыіруецца з прысутнасцю Бога ў жыцці чалавека: *з Богам, слава Богу, Богам пакрыўджаны*. У англійскай фразеасістэме гэта канатацыя не выражана.

Беларусы часта суадносяць шчасце са шчаслівым выпадкам (*на авось, на ўра*) – у англічан такі вобраз адсутнічае. У англійскай фразеалогіі, стан шчасця суправаджаецца шматлікімі жэстамі і адпаведнай мімікай, якія выражаюць задавальненне. У сваю чаргу, перажыванне гэтай эмоцыі ў беларускай лінгвакультуры носіць больш глыбокі, унутраны характар і не адлюстроўваецца ў саматычных рухах.

Падабенства рэалізацыі эмоцый *шчасце/няшчасце* ў дзвюх неблізкароднасных фразеасістэмах тлумачыцца наяўнасцю тоесных маральна-этычных прадстаўленняў беларусаў і англічан пра дабро і зло. Адрозненні спосабаў эксплікацыі гэтых станаў у беларускіх і англійскіх ФА тлумачацца непадобнасцю навакольнага асяроддзя, прыродных ландшафтаў, нацыянальна-культурнай спецыфікай іх успрымання двума народамі.

ЛІТАРАТУРА

1. Large English-Russian phrasebook [Electronic resource]. – Mode of access : http://large_phrasebook_en_ru.academic.ru. – Date of access : 02.03.2016.
2. Ляшчынская, В. А. Фразеалагічны канцэпт «шчасце-няшчасце» / В. А. Ляшчынская // Фразеалагічная эмацыянальная канцэптасфера беларусаў. – Мінск, 2012. – С. 179–188.
3. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 2008. – Т. 2. – 968 с.
4. Шитова, Л. Ф. English Idioms and Phrasal Verbs. Англо-русский словарь идиом и фразовых глаголов / Л. Ф. Шитова, Т. Л. Брускина. – 3-е изд. – М., 2005. – 256 с.
5. Ahmed Abouleel [Electronic resource] // English Idioms. – 1st ed. – 2014. – Mode of access : <https://www.amazon.com/English-Idioms-Ahmed-Abouleel-ebook>. – Date of access : 05.04.2016.

Common and specific features of the use of Belarusian and English idioms with the semantics of happiness/unhappiness were analysed. It was proved that common features of the realization of these emotions were determined by the existence of hidden moral and ethical representation of good and evil by Englishmen and Belarusians. Distinctions of means of the explication of these states are determined by numerous extralinguistic features.